

ALBANSKI ORDEN SKENDERBEGA (Urdheri i Skenderbeut)

Orden Skenderbega osnovan je 3. prosinca 1925. godine, u čast albanskom knezu Đurđu Kastrioti Skenderbegu. Dodjeljivao se zaslužnim Albancima i stranim državljanima.

Redosljed stupnjeva izgledao je u to vrijeme ovako: 1. Velika lenta sa zvijezdom, 2. Visoki časnik, 3. Komander, 4. Vitez. Godine 1939. uveden je stupanj Časnika te je orden imao pet stupnjeva.

1. model (1925.–1939.): ordenski znak izrađen je u obliku dvoglavog albanskog orla. Na grudima orla je medaljon s prikazom čuvene Skenderbegove kacige i zastavama. Originalna kaciga rad je talijanskih majstora iz oko 1560. godine, a čuva se u Kunsthistorisches Museum u Beču.

Vrpca je crne boje, s dvjema tamnocrvenim prugama.

Zvijezda 1. stupnja je osmerokraka. U medaljonu zvijezde je motiv ordenskog znaka – dvo-glavi albanski orao. Znak Visokog časnika jednak je znaku Komandera i nosio se na lenticu. Zvijezda uz znak Visokog časnika razlikuje se od zvijezde 1. stupnja; u središnjem medaljonu prikazuje Skenderbegovu kacigu. Znak Časnika razlikuje se od svih drugih stupnjeva Ordena Skenderbega. Najniži 5. stupanj - Viteški znak, manji je od znaka Komandera i nosio se na uskoj vrpici. Ordeni Skenderbega izrađivali su se u Rimu od 1925. do 1944. godine.

Talijani su završili okupaciju Albanije 13. travnja 1939., tri dana kasnije proglašen je talijanski kralj Viktor Emanuel III. i albanskim kraljem te je utvrđena personalna unija između Italije i Albanije. Ove promjene utjecale su na izgled ordena te je kreiran 2. model ovog odlikovanja.

2. model (1940.–1944.): kao i ranije, uz ove promjene: ordenski znakovi i zvijezda 1. stupnja imaju u središnjem medaljonu Skenderbegovu kacigu ukrašenu srndačevom glavom koja je okrenuta udesno (ranije ulijevo). U prstenastom polju oko središnjeg medaljona je kratica: F. E. R. T., geslo savojске dinastije. Slova kratice odvojena su s pet „ljubavnih čvorova“ koji na početku i na kraju završavaju ružama. Između ruža su dva ukrštena snopa pruča sa sjekericama (rimski fasces), koji karakteriziraju Mussolinijevu epohu.

Nakon Drugog svjetskog rata i stupanjem komunističke vlasti na čelu s Enver Hodžom, u Albaniji je uspostavljen novi sustav odlikovanja. Dana 13. listopada 1945. osnovan je Orden Skenderbega, koji je bio drukčijeg oblika i podijeljen u tri stupnja. Dodjeljivao se sve do pada komunističkog režima 1992. godine.

3. model (1945.–1992.): orden ima oblik petokrake zvijezde, koja leži na deseterokrakoј zvijezdi. Između krakova petokrake zvijezde proteže se lovorov vijenac. U sredini ordena je okrugli medaljon s prikazom poprsja kneza Skenderbega. Orden 1. stupnja je pozlaćen, a petokraka zvijezda je pokrivena tamnocrvenim emajlom. Orden 2. stupnja je srebren, s pozlaćenim lovorovim vijencem između krakova tamnocrveno emajlirane petokrake zvijezde. Orden 3. stupnja je sav srebren, bez emajla.

Ordeni su izrađeni u Markneukirchenu (DDR, Istočna Njemačka).

U postkomunističkoј Albaniji obnovljen je 1996. godine Orden Skenderbega, ovaj put u samo jednom stupnju. Orden se dodjeljuje do današnjih dana.

4. model (1996. -): sastoji se od dviju peterokutnih zvijezdi, položenih jedna na drugu. U sredini ordenskog znaka je štit u kojem je prikazano poprsje kneza Skenderbega. Vrhove zvijezdi prekriva zeleni hrastov vijenac. Na vrhu vijenca je Skenderbegova kaciga.

Povijest Albanije

U osvajanjima na Balkanu u 14. stoljeću Turci su zauzeli srednju i sjevernu Albaniju, dok je Mletačka Republika držala južna priobalna područja te gradove Drač, Lješ, Drivast i Skadar. Poslije tursko-mletačkog mira sklopljenog 1503. godine cijela je Albanija pala pod tursku vlast.

Skenderbeg (Skanderbeg, alb. Gjergj Kastrioti, Kruja, 1405. – Lezha, hrv. Lješ, 17. siječnja 1468.), povijesni je nadimak albanskoga junaka Gjergja Kastriotija (Đurađ Kastriot Skenderbeg), kneza Albanije, koji je postao narodnim junakom braneći svoju državu od Osmanlija (*slika 1.*).

Kao dijete odveden je na turski dvor. U Istanbulu je poturčen te je završio Školu Enderun, janjičarsku školu i obuku. Nakon škole stupa u službu gdje napreduje vrlo brzo i postaje sandžak-beg Debarskog sandžaka 1440. godine. Usprkos brzom napredovanju, već 1443. godine tijekom bitke kod Niša napušta (dezertira) tursku stranu a zatim osvaja važan grad Kruje, koji je u to doba bio glavni grad Albanije. Nakon toga osvaja okolne utvrde i proglašava se nasljednikom Balšića.

U ljeto 1444., na ravnici Torviola (donje Dibre) ujedinjena albanska vojska pod vodstvom Skenderbega porazila je tursku vojsku koju je vodio Ali Paša. Tijekom sljedećih nekoliko godina Skenderbeg je ratovao protiv turske vojske, nižući pobjede (Mokra dolina, Ohrid, Gornja Dibra,...). Stupa u rat s Venecijom zbog razmirica oko tvrđave Danj te time dobiva novog jakog neprijatelja. Rat s Venecijom traje dvije godine i nakon poraza Venecije završava mirom u Lješ. Kako bi ojačao svoju poziciju, Skenderbeg sklapa savezništvo s kraljem Alfonsom V. Aragonskim, koje traje sve do njegove smrti. Nakon smrti Alfonsa V., Skenderbeg se miri s Venecijom, približava Papi ali ne napušta savezništvo s Aragonom, već održava veze s Ferdinandom I. Kroz cijelo to vrijeme bori se protiv Turaka, sprječavajući njihovu ekspanziju. Umire od malarije 1468. godine nakon kratke bolesti.¹

Slika 1. Spomenik knezu Skenderbegu u Tirani.

¹ <https://hr.wikipedia.org/wiki/Skenderbeg>.

Zbog teškog položaja naroda i težnje za osamostaljenjem i slobodom, u Albaniji su u razdoblju od 16. stoljeća do prve polovine 19. stoljeća često izbijali ustanci. Od kraja 30-ih godina 19. stoljeća do 1912. godine zbivao se proces narodnog preporoda (Rilindija) i nacionalne emancipacije Albanaca. Stvaranje Prizrenske lige i njezin ustanak, koji su Turci skršili tek nakon trogodišnjeg rata (1878.–1881.), značajno su ojačali albansku političku i kulturnu poziciju. Od 1881. do 1908. godine vladalo je relativno zatišje, a onda je buknuo opći otpor protiv turske vladavine, koji je 1912. doveo do narodnog ustanka Albanaca. Kada je u srpnju 1912. pao mladoturski režim i u listopadu iste godine izbio I. balkanski rat, aktualizirano je pitanje albanske autonomije. Albanci su proglasili nezavisnost 28. studenoga 1912. u Valoni (Avloni), ali ta njihova odluka nije naišla na razumijevanje susjednih zemalja, Srbije, Crne Gore i Grčke, koje su ugrabile dijelove albanskog teritorija.² Crnogorci su zauzeli Skadar, Srbi Lješ i Drač, a Grci južnu Albaniju. Tek pod pritiskom Austrije i Italije pristala je konferencija velikih sila u Londonu u prosincu 1912. na osnutak samostalne Albanije i prihvatila 1913. godine izbor njemačkog princa Wilhelma od Wieda za kneza Albanije. On je vladao Albanijom od 7. ožujka do 3. rujna 1914. godine. Ubrzo nakon dolaska kneza Wilhelma³ na vlast izbili su u Albaniji žestoki nemiri. Ministar vojske i unutarnjih poslova Esad-paša Toptani skovao je zavjeru protiv kneza Wilhelma, ali je ona otkrivena te je Esad-paša uhićen i u svibnju 1914. god. protjeran iz zemlje. Pod utjecajem Esad-paše, kojega su podržavale Srbija i Crna Gora, buknuo je ustanak. Brojni i utjecajni protivnici njemačkog kneza, koji je nesporno preuzeo vlast u stranoj i nepoznatoj zemlji, prisilili su kneza Wilhelma već u rujnu 1914. godine na bijeg iz Albanije. Po njegovu odlasku Talijani su zauzeli Valonu, Crnogorci Skadar, a Esad-paša je zavladao ostalom Albanijom.

Poslije kapitulacije Crne Gore zauzeli su Austrijanci 1916. godine sjevernu Albaniju i organizirali albanske dobrovoljačke čete pod vodstvom Ahmeda Zogua. Kako bi pridobili Albance, Talijani su proglasili 1917. godine nezavisnost Albanije pod talijanskim protektoratom. Međutim, talijanski interes za Albaniju mogao se ostvariti tek nakon sloma Austro-Ugarske Monarhije. U prosincu 1918. godine Talijani su u Draču sastavili albansku vladu, ali su se Albanci pobunili i suzili talijansku vlast na priobalni pojas. Talijani su na koncu (1920.) morali priznati potpunu samostalnost Albanije, zadržavši za sebe samo otok Saseno na ulazu u valonski zaljev. Iste je godine u Parizu ubijen u atentatu Esad-paša Toptani, najjača ličnost albanskog političkog života, i započeo je nagli uspon Ahmeda Zogua.

Ahmed Zogu bio je 1920. godine tek zastupnik u parlamentu, godinu dana kasnije već je ministar unutarnjih poslova, a 1922. godine postaje premijer i diktator. Demokratska oporba pod vodstvom biskupa Fan Nolića srušila ga je lipanjskom revolucijom 1924. godine, ali se uz pomoć jugoslavenske vlade Zogu vratio u prosincu iste godine i uspio 21. siječnja 1925. godine proglasiti Republiku Albaniju, a sebe njenim predsjednikom. Zogu je s Talijanima 1926. i 1927. godine sklopio Tiranski pakt i ugovor o vojnom savezu, temeljem kojih je Italija započela infiltraciju u sve pore albanske države.

² https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Albania#World_War_I.

³ Po dolasku na prijestolje njegov je vladarski naslov glasio: „Wilhelm knez Albanije”.

Slika 2. Albanski kralj Zogu I.

Uz talijansku podršku Narodna skupština proglasila je 1. rujna 1928. godine Kraljevinu Albaniju, a Zogua njenim kraljem (*slika 2.*). Potkraj 1931. godine kralj Zogu shvatio je da talijanski utjecaj u Albaniji ugrožava njegovu vlast te se počeo približavati Jugoslaviji i Grčkoj te Francuskoj i Velikoj Britaniji. Zbog političkog zaokreta sukobio se s Mussolinijem, što ga je na kraju stajalo vlasti. Naime, u Jugoslaviji je, za vlade Milana Stojadinovića (1935.–1939.), promijenjen politički smjer. Sklapanje Beogradskog ugovora, političkog i privrednog sporazuma između Italije i Jugoslavije 1937. godine, praktično je blagoslovilo talijanske pretenzije prema Albaniji i dovelo kralja Zogua u opasnu političku izolaciju. Poslije *Anschlussa* Austrije u ožujku 1938. godine međunarodni položaj Albanije se pogoršao, jer je Mussolini sa Stojadinovićem već dogovarao podjelu Albanije. Kada je u veljači 1939. knez Pavle oborio Stojadinovićevu vladu, Mussolini se odlučio za aneksiju cijele Albanije. Dana 7. travnja 1939. godine započelo je iskrcavanje talijanskih postrojbi na albansku obalu, nakon prethodnog bombardiranja Drača, Valone, Sarande i Šendine. Kralj Zogu pobjegao je iz zemlje i boravio kao emigrant u Grčkoj, kasnije u Turskoj, Engleskoj, Egiptu i Francuskoj. Talijani su završili okupaciju Albanije do 13. travnja 1939. godine, tri dana kasnije proglašen je talijanski kralj Viktor Emanuel III. i albanskim kraljem te je utvrđena personalna unija između Italije i Albanije.

U Drugom svjetskom ratu Albanci su se borili na objema stranama. Pokret otpora organiziran je pod vodstvom Komunističke partije Albanije. Godine 1942. u Pezi je izabran Glavni narodnooslobodilački odbor, 1943. godine reorganizirani su partizanski odredi u Narodnooslobodilačku vojsku. Nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943. godine okupirana područja zaposjeli su Nijemci.⁴

⁴ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=1368>.

Komunisti pod vodstvom, Envera Hoxhe preuzeli su vlast nakon rata u studenom 1944. godine.

Od 1945. do 1990. godine Albanija je imala represivni režim. Svi njeni protivnici su bili eliminirani. Enver Hoxha je bio na čelu Komunističke partije osnovane 1941. godine. Tijekom više desetljeća njegove dominacije, stvarao je i uništavao odnose s Beogradom, Moskvom i Pekingom, po svojim osobnim interesima. Nastupila je izolacija zemlje, najprije od zapadnog (zapadna Europa, Kanada, SAD) a poslije i istočnog bloka.

Godine 1985., Enver Hoxha je umro, a naslijedio ga je Ramiz Alia. Alia je prvo pokušao pratiti Hoxhine stope, ali se istočna Europa već počela mijenjati: Mihail Gorbačov se pojavio na sceni Sovjetskog Saveza s novom politikom ("glasnost" i "perestrojka"). Totalitarni režim je bio pod pritiskom SAD-a i Europe i nezadovoljstva vlastitog naroda. Nakon što su Nicolae Ceaușescu (komunističkog vođu Rumunjske) ubili u revoluciji, Alia je znao da bi on mogao biti sljedeći ako ne dođe do promjena. Potpisao je Helsinški sporazum (koji su ostale zemlje potpisale 1975.), koji obvezuje na poštovanje ljudskih prava. Dopustio je i pluralizam, i iako je njegova stranka pobijedila na izborima 1991. godine, bilo je jasno da se promjene ne mogu zaustaviti. Godine 1992., na općim izborima je pobijedila Demokratska stranka sa 62 % glasova.

Na općim izborima 1996. godine, Demokratska stranka je pokušala osvojiti apsolutnu većinu i manipulirala je rezultatima izbora. Godine 1997. ekonomske prijevare su uzdrmale cijelu vladu i uzrokovale nemire. Mnoge gradove nadzirale su naoružane bande i grupe građana. Ova anarhistička pobuna omogućila je Socijalističkoj stranci pobjedu na prijevremenim izborima 1997. godine.

Albanija je danas orijentirana prema zapadu. Primljena je u Vijeće Europe, i zajedno s Hrvatskom u NATO.⁵

ORDEN SKENDERBEGA

Orden Skenderbega osnovan je 3. prosinca 1925. godine, u čast albanskom knezu Đurđu Skenderbegu Kastrioti. Dodjeljivao se zaslužnim Albancima i stranim državljanima.

Redosljed stupnjeva izgledao je u to vrijeme ovako: 1. Velika lenta sa zvijezdom, 2. Visoki časnik, 3. Komander, 4. Vitez. Stupanj Velike lente sa zvijezdom⁶ dodjeljivao se najvišim službenicima, diplomatima i drugim vrlo zaslužnim pojedincima, a dodjela je bila ograničena na četrdeset domaćih nositelja tog stupnja.

Godine 1939. uveden je stupanj Časnika te je orden imao pet stupnjeva.

1. model (1925.–1939.): ordenski znak 1. stupnja u obliku dvoglavog albanskog orla s crveno emajliranim perjem. Glave orla spaja petokraka zvjezdica. Na grudima orla je okrugli, plavo emajlirani medaljon. U medaljonu je prikazana čuvena Skenderbегоva kaciga s ukrštenim zastavama. Originalna kaciga rad je talijanskih majstora iz oko

⁵ [https://it.wikipedia.org/wiki/Storia_dell%27Albania#Repubblica_albanese_\(1924-1928](https://it.wikipedia.org/wiki/Storia_dell%27Albania#Repubblica_albanese_(1924-1928)

⁶ U daljnjem tekstu umjesto izraza "stupanj Velike lente sa zvijezdom" rabićemo izraz "Orden 1. stupnja", zbog lakšeg razumijevanja.

1560. godine, a čuva se u *Kunsthistorisches Museum* u Beču (*slika 3.*). U medaljonu ordena glava srndaća na kacigi okrenuta je ulijevo. Medaljon je obrubljen granuliranim nizom. Uokolo je vijenac od zeleno emajliranog lišća, također uokviren granuliranim nizom. Vijenac je također obrubljen granuliranim nizom (*slika 4.*).

Slika 3. Skenderbegova kaciga, Kunsthistorisches Museum u Beču.

Slika 4. Ordenski znak na lenti Velike zvijezde Ordena Skenderbega, 1. model (1925.-1939.)

Vrpca je crne boje, s dvjema tamnocrvenim prugama i tamnocrvenim porubom. Lenta je široka oko 100 mm, lentica ordenskih znakova Visokog časnika i Komandera široka je oko 50 mm, a vrpca Viteza oko 40 mm.

Zvijezda Ordена 1. stupnja je osmerokraka, izrađena od srebra. U medaljonu zvijezde prikazan je dvoglavi albanski orao. Znak Visokog časnika jednak je znaku Komandera i nosio se na lentici. Zvijezda Visokog časnika također je osmerokraka, promjera oko 87 mm, ali ona u medaljonu prikazuje Skenderbegovu kacigu sa zastavama (*slika 5.*).

U kutijama Ordена 1. stupnja često se uz ordenski znak na lenti nalaze zvijezde Visokog časnika (sa Skenderbegovom kacigom u medaljonu). Zašto je tako teško je objasniti. Moguće je da su zvijezde Ordена 1. stupnja izrađene i dodijeljene u vrlo malom broju, za razliku od zvijezdi Visokog časnika. Kad su zvijezde Ordена 1. stupnja “potrošene” poslužile su svrsi i zvijezde Visokog časnika. Ili je naknadno uočeno da je Skenderbegova kaciga sa zastavama prikladnije likovno rješenje od albanskog dvoglavog orla pa je u Rimu naručen samo jedan oblik medaljona za obje zvijezde? Nemar i nonšalantnost nadležne službe pri dodjeli odlikovanja doveli su do različitih determinacija pojedinih autora.⁷

Znak Časnika nosio se bez vrpce te je predstavljao 4. stupanj Ordена Skenderbega. Taj znak razlikuje se od svih drugih stupnjeva Ordена Skenderbega. Sastoji se od bijelo emajlirane petokrake zvijezde s okruglim uokvirenim medaljonom u sredini. U medaljonu je prikazan albanski dvoglavi orao. Petokraka zvijezda leži na zeleno emajliranom lovorovom vijencu. Između krakova zvijezde ukrštaju se dva handžara. Na vrhu ordenskog znaka je Skenderbegova kaciga s četirima zastavama – ratnim trofejima (*slika 6.*). Straga je okomita igla kojom se orden pričvrstio na uniformu.

Najniži 5. stupanj – znak Viteza, manji je od znaka Komandera i nosio se na uskoj vrpci (*slika 7.*).

Slika 5. Zvijezda Visokog časnika Ordена Skenderbega, 1. model (1925.-1939.).

⁷ A. Graf Klenau, *Europäische Orden ab 1700 Katalog – ohne Deutschland*, Rosenheim, 1978., str 18. drži da su zvijezde oba stupnja jednake. Borna Barac, *Reference Catalogue Orders, Medals and Decoration of the World, Part I*, Zagreb 2009., str. 23-25, drži da zvijezda 2. stupnja ima u središnjem medaljonu Skenderbegovu kacigu, a da zvijezda 1. stupnja u središnjem medaljonu prikazuje albanskog dvoglavog orla. Mario Volpe presnimio je originalne tabele s prikazom Ordена Skenderbega iz vremena prije i poslije talijanske okupacije. Te tabele potvrđuju mišljenje B. Barca. (vidi: <http://www.iagiforum.info/viewtopic.php?f=48&t=217609>).

Slika 6. Časnički znak Ordена Skenderbega, 1. model (1939.-1940.).

Slika 7. Viteški znak Ordена Skenderbega, 1. model (1925.-1939.).

Od 1850. godine djelovala je u Torinu tvrtka *Fratelli Borani fornitori dei Regi Ministeri e della Real casa di Sardegna*. Godine 1864. tvrtka se preselila u Firencu, a 1871. otvorila je podružnicu u Rimu. Domenico Cravanzola bio je ravnatelj tvrtke *Fratelli Borani* u Rimu, a kad su se braća Borani povukli iz posla Cravanzola je preuzeo tvrtku. Cravanzola je bio vlasnik tvrtke do 1913. godine kada ju je preuzela tvrtka *Raviolo & Gardino*. Naime, novi vlasnici su Luigi Raviolo i Enrico Gardino. Raviolo je napustio tvrtku 1927. godine, a preuzima je Ettore Gardino, Enricov sin. Od tada se tvrtka naziva *Ditta Cravanzola E. Gardino Successori*. Do 1946. godine Gardino je izrađivao talijanska i albanska odlikovanja, a tvrtka djeluje i danas na rimskoj adresi u Via Corso 340-341.⁸

Ordni Skenderbega izrađivali su se u Rimu, od 1925. do 1927. godine u radionici *Raviolo & Gardino*, od 1927. do 1945. godine u radionici *Ditta Cravanzola E. Gardino*

⁸ Vidi: <http://www.gardino.it/chi.html>.

Successori. Oznake tih proizvođača nalaze se na reversima ordenskih znakova i zvijezda (*slike 8. i 9.*).

Slike 8. i 9. Oznake radionica na reversima ordenskih znakova i zvijezdi Ordена Skenderbega.

Nakon talijanske okupacije Albanije izmijenjen je dizajn Ordена Skenderbega.

2. model (1940.–1944.): kao i ranije, uz ove promjene: ordenski znakovi i zvijezda 1. stupnja imaju u središnjem medaljonu Skenderbegovu kacigu ukrašenu glavom srndaća koja je okrenuta udesno (ranije ulijevo). U prstenastom svijetlozeleno emajliranom polju oko središnjeg medaljona je kratica: F. E. R. T. („Foedere et Religione tenemur“ = *Povezuju nas savez i vjera*), geslo savojske dinastije.⁹ Slova kratice odvojena su s pet „ljubavnih čvorova“ koji na početku i na kraju završavaju ružama. Između ruža su dva ukrštena snopa pruća sa sjekiricama (rimski *fasces*, znak liktorskog digniteta), koji karakteriziraju Mussolinijevu epohu (*slika 10.*).

Slika 10. Komanderski znak Ordена Skenderbega, 2. model (1940.-1944.).

⁹ FERT, kraticu gesla dinastije Savoy, usvojio je kralj Vittorio Amedeo II. (1666.—1732.). Prvi put pojavilo se na ogrlici Ordена Navještenja. Prijevod kratice postao je predmetom spora raznih interpretacija. Jedna od njih je: *Fortitudo Eius Rhodum Tenet* („Njegova hrabrost zadržala je Rod“), a odnosi se na grofa Amadea V. Savojskog, koji je pobijedio Osmanlije 1315. godine braneći s Ivanovcima otok Rod. Druga bi bila: *Fortitudo Eius Republicam Tenet* („Njegova hrabrost održi državu“).

3. model (1945.-1992.) Nakon Drugog svjetskog rata i stupanjem komunističke vlasti na čelu s Enver Hodžom, u Albaniji je uspostavljen novi sustav odlikovanja. Postojeći Orden Skenderbega bio je ukinut, a 13. listopada 1945. osnovan je novi Orden Skenderbega, koji je bio drukčijeg oblika i podijeljen u tri stupnja (*slike 11. i 12.*). Dodjeljivao se časnicima Albanske narodne armije i službenicima Ministarstva unutarnjih poslova kao priznanje za službu domovini i narodu, za organizaciju, modernizaciju i jačanje oružanih snaga, sve do pada komunističkog režima 1992. godine.

Orden ima oblik petokrake zvijezde, koja leži na deseterokrakoj zvijezdi. Između krakova petokrake zvijezde proteže se lovorov vijenac. U sredini ordena je okrugli medaljon s prikazom poprsja kneza Skenderbega u desnom profilu. Orden 1. stupnja je pozlaćen, a petokraka zvijezda je pokrivena tamnocrvenim emajlom. Orden 2. stupnja je srebren, s pozlaćenim lovorovim vijencem između krakova tamnocrveno emajlirane petokrake zvijezde. Orden 3. stupnja je sav srebren, bez emajla.

Ordeni su izrađeni u DDR (Istočnoj Njemačkoj) u tvornici PräWeMa (*Präge Werkzeug Maschinen*) u Markneukirchenu (*slika 13.*).¹⁰ Ordeni su promjera 48-49 mm.

Slika 11. Orden Skenderbega 1. stupnja, 3. model (1945.-1992.).

Slika 12. Ordeni Skenderbega 1. 2. i 3. stupnja s pripadajućim malim oznakama, 3. model (1945.-1992.).

¹⁰ Markneukirchen je grad u okrugu Vogtlandkreis, u Saskoj, Njemačka, blizu češke granice.

Slika 13. Okrugla matica na reversima Ordena Skenderbega s oznakom radionice u Markneukirchenu, 3. model (1945.-1992.).

4. model (1996. -) Orden Skenderbega obnovljen je 28. ožujka 1996. godine, ovaj put u samo jednom stupnju.

Sastoji se od dviju peterokutnih zvijezdi, položenih jedna na drugu. Gornja zvijezda je pozlačena, a donja zvijezda je bijelo emajlirana, s kuglicama na vrhovima krakova. U sredini ordenskog znaka je štit s dvostrukim okvirom. Vanjski okvir je ispunjen crvenim, a unutarnji okvir crnim emajlom. U štitu je prikazano poprsje kneza Skenderbega u desnom profilu. Za razliku od prijašnjih prikaza, Skenderbeg ovdje nosi mirnodopsku odjeću – renesansnu kapu i haljetak. Vrhove zvijezdi prekriva zeleno emajlirani hrastov vijenac s crveno emajliranim žirovima. Vijenac je na dnu svezan dvjema crveno-crno emajliranim vrpčama. Na vrhu vijenca je pozlačena Skenderbegova kaciga (*slika 14.*).¹¹

Odlikovanje se nosi bez vrpce, pričvršćeno na prsima.

Slika 14. Orden Skenderbega, 4. model (1996.-)

¹¹ https://ru.wikipedia.org/wiki/Орден_Скандербега.

Literatura:

- Werlich, Robert*, Orders and Decorations of all Nations, 2. Edition, Washington, 1974., str. 37
- Graf Klenau, Arnhard*, Europäische Orden ab 1700 Katalog – ohne Deutschland, Rosenheim, 1978., str. 18;
- Prister, Boris*, Odlikovanja albanskog kneza Wilhelma, Obol, god. XLIII., br. 57., Zagreb, 2005., str. 32.-36;
- Barac, Borna*, Reference Catalogue Orders, Medals and Decorations of the World instituted until 1945, Part I – Iron Book, A-D, Zagreb, 2009., str. 23-25;
- Prister, Boris*, Za čast i slavu, Odlikovanja Zbirke odlikovanja Hrvatskog povijesnog muzeja, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 2015., str. 14.-18. (digitalno izdanje kataloga);
- http://it.wikipedia.org/wiki/Ordine_di_Skanderbeg;
- https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Albania#World_War_I;
- https://en.wikipedia.org/wiki/%22Gjergj_Kastrioti_Sk%C3%ABnderbeu%22_Decoration;
- <http://www.iagiforum.info/viewtopic.php?f=48&t=21760>;
- <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=1368>;
- <https://albanianroyalcourt.al/royal-orders-of-the-house-of-zogu/>;
- https://sq.wikipedia.org/wiki/Lista_e_dekoratave_n%C3%AB_Shqip%C3%ABri;
- http://www.medal-medaille.com/sold/product_info.php?products_id=3621;
- https://ru.wikipedia.org/wiki/Орден_Скандербега;
- <https://www.medals.org.uk/albania/albania-republic/albania-republic007.htm>;
- <http://www.gardino.it/chi.html>;
- <https://www.medalbook.com/europe-east/albania/albanian-principality-republic-and-kingdom-1914-1944/orders/order-of-skanderbeg/type-i-1925-1940/order-of-skanderbeg-type-i-grand-cross-2>;
- [https://it.wikipedia.org/wiki/Storia_dell%27Albania#Repubblica_albanese_\(1924-1928.https://www.medalbook.com/europe-east/albania/albanian-principality-republic-and-kingdom-1914-1944/orders/order-of-skanderbeg/type-i-1925-1940/order-of-skanderbeg-type-i-grand-cross-breast-star-3](https://it.wikipedia.org/wiki/Storia_dell%27Albania#Repubblica_albanese_(1924-1928.https://www.medalbook.com/europe-east/albania/albanian-principality-republic-and-kingdom-1914-1944/orders/order-of-skanderbeg/type-i-1925-1940/order-of-skanderbeg-type-i-grand-cross-breast-star-3).